

Kdo je Ježíš?

Prosbá o návrat k víře v Ježíše, Mesiáše

Studijní brožura k podpoře obnovení biblické víry

Anthony F. Buzzard, MA (Oxon.), MA Th.

Přeložil Adolf Točík

“Je totiž jeden Bůh a jeden prostředník mezi Bohem a lidmi, člověk Kristus Ježíš” (1 Tim. 2:5).

Restoration Fellowship www.restorationfellowship.org

Obsah

Starozákonní monoteismus potvrzen Ježíšem a Pavlem 2	Hlava nového stvoření 11
Kdo vůbec řekl, že Mesiáš je Bůh? 3	“Budoucí obydlená zemi, o níž mluvíme”... 12
Boží Syn 5	Hebrejské pozadí Nového zákona 13
Syn člověka, Pán po Boží pravici 5	Od Božího Syna k Bohu Synu 14
Ježíš prohlašoval, že NENÍ Bůh 6	Člověk a poselství zatmění 14
Janův židovský jazyk 6	Co uznávají učenci 15
Sláva před Abrahamem 7	Ježíš, člověk a prostředník 17
Slovo v Janovi 1:1 8	Vyznání církve 17
"Božství" Ježíše 9	Dodatek 17
V podobě Boha 10	Rejstřík textů Písma 20

Domněnka, že Ježíš není podle Bible "pravý Bůh z pravého Boha", pravděpodobně překvapí ty, kteří jsou zvyklí na široce rozšířené názory hlavních denominací. Není obecně známo, že mnozí studující Bible v průběhu věků, včetně značného počtu současných učenců, nedospěli k závěru, že Písmo popisuje Ježíše jako "Boha" s velkým "B".

Rozdíl v názorech na tak zásadní otázku by nás měl vyzvat k přezkoumání důležité otázky Ježíšovy identity. Má-li být naše uctívání takové, jak požaduje Bible "v duchu a v pravdě" (Jan 4:24), je jasné, že potřebujeme pochopit, co Bible prozrazuje o Ježíši a o jeho vztahu k Otci. Písmo nás varuje, že je možné padnout do pasti věřit v "jiného Ježíše" (2 Kor 11:4) - v "Ježíše" jiného, než je ten, který byl v Bibli zjeven

jako Boží Syn, Mesiáš slibovaný proroky Starého zákona.

Je překvapující skutečností, že Ježíš sám sebe nikdy nepovažoval za "Boha". Stejně pozoruhodné je, jak Nový zákon používá slovo "Bůh"—řecky *ho theos*—,

Starozákonní monoteismus potvrzen Ježíšem a Pavlem

Čtenáři Písma v 20. století nemusí snadno ocenit sílu monoteismu –víry v jednoho Boha– což byl první princip celého starozákonního učení o Bohu. Židé byli připraveni zemřít za své přesvědčení, že pravý Bůh je jediná Osoba. Jakákoli myšlenka plurality v Božství byla odmítána jako nebezpečné modlářství. Zákon a proroci opakovaně trvali na tom, že *pouze jediný* je skutečně Bůh a nikdo si neuměl představit "rozdíly" v Božství, jakmile se zavázal k památným textům, jako jsou následující (citované z New American Standard Bible):

Slyš Izraeli! PÁN, náš Bůh, je jediný PÁN. (Deut 6: 4).

Nemáme všichni jednoho Otce? Nevytvořil nás jeden Bůh? (Mal 2:10).

Přede Mnou nebyl vytvořen žádný Bůh, ani po Mně žádný nebude (Iz 43:10).

Já jsem Bůh, a neexistuje žádný jiný (Iz 45:22).

Já jsem Bůh a neexistuje nikdo jako Já (Iz 46:9).

Příklady přísně monoteistických výroků lze ze Starého zákona rozhojnit. Důležitým faktem je, že Ježíš, jako zakladatel křesťanství, potvrdil a zpevnil starozákonní naléhání, že Bůh je jeden. Podle záznamů o jeho učení, které sestavili Matouš, Marek a Lukáš, Ježíš neřekl vůbec nic, aby narušil víru v absolutní jednotu Boha. Když znalec Písma (teolog) citoval slavná slova "Bůh je jeden a neexistuje nikdo kromě něj", Ježíš ho pochválil, protože "mluví inteligentně" a je "nedaleko od Božího království" (Marek 12:29-34).

Podle Janovy zprávy o Ježíšově službě Ježíš stejně potvrdil neomezený monoteismus svého židovského

když se obrací na *Otce* samotného, asi 1325krát. V ostrém kontrastu je Ježíš nazýván "bůh" jen v hrstce textů – snad ne více než ve dvou.¹ Proč tento působivý rozdíl v praxi Nového zákona, když si tolik lidí zřejmě myslí, že Ježíš není menší "Bůh" než jeho Otec?

dědictví slovy, která nemohou být špatně pochopena. Mluvil o Bohu, o svém Otci, jako o "tom, kdo jediný je Bůh" (Jan 5:44) a "o jediném pravém Bohu" (Jan 17:3). Všude v jeho zaznamenaných rozmluvách vztahoval slovo "Bůh" pouze na Otce. Vůbec ani jednou neřekl, že je sám Bohem, tedy pojem, který by zněl jak absurdně, tak rouhlavě. Ježíšovo unitárně monoteistické fráze v Janovi 5:44 a 17:3 jsou ozvěnami starozákonního pohledu na Boha jako na jednu jedinečnou Osobu. Můžeme snadno rozeznat židovskou a starozákonní ortodoxii Pavlova, který hovořil o své křesťanské víře v "jednoho Boha, Otce" (1 Kor 8:6) a v "jednoho Boha" odlišného od "jednoho prostředníka mezi Bohem a člověkem, Mesiáše Ježíše, člověka samého" (1 Tim 2:5). Pro Ježíše i pro Pavla byl Bůh jedinou nestvořenou Bytostí, "Bohem a Otcem našeho Pána Ježíše Krista" (Ef 1:3). Dokonce i poté, co byl Ježíš vyvýšen na pravici Otce, je Otec podle Ježíšových slov stále ještě jeho Bohem (Zj 3:12).

Můžeme zatím shrnout dosavadní diskusi citováním slov L. L. Painea, kdysi profesora církevní historie v Bangor Theological Seminary:

Starý zákon je přísně monoteistický. Bůh je jediná osobní bytost. Myšlenka, že tam má být nalezena Trojice, nebo dokonce jakýmkoli způsobem nastíněna, je domněnka, která v teologii dlouho vládla, ale je naprosto bez podkladu. Židé, jako lid, se pod svým učením stali přísnými odpůrci všech polyteistických tendencí a dodnes zůstávají neoblomnými monoteisty. V tomto bodě neexistuje žádná mezera mezi Starým zákonem a Novým. Monoteistická tradice pokračovala. Ježíš byl Žid, vyučený židovskými rodiči ve starozákonním Písmu. Jeho učení bylo židovské do hloubi duše; nové

¹ Bultmann například v *Essays Philosophical and Theological*, str. 276, tvrdí, že Jan 20:28 je v Novém zákoně jediným jistým případem titulu "bůh" použitým na Ježíše. Většina by souhlasila s tím, že Hebreům 1:8 je druhým jasným případem. Všimněte si pečlivého překladu v New American Bible: "Tvůj trůn, ó bože, stojí navěky" (Žalm 45:6). Bůh Bible je tisíckrát označován osobním zájmenem v

jednotném čísle "já", "ty", "on" atd. Osobní zájmena v jednotném čísle popisují jedinou osobu, ne tři. Ani o jednom z téměř 4 400 výskytů slova "Bůh" v Bibli nemůže být ukázáno, že znamená "Bůh existující ve třech osobách". Tato skutečnost by měla přesvědčit otevřenou mysl, že Bible nikdy nepředstavuje Boha jako Trojici. Trojjediný Bůh je pro Písmo cizí.

evangelium, vskutku, ale ne nová teologie. Prohlásil, že nepřichází, 'aby zničil zákon a proroky, ale aby je naplnil', a přijal jako svou vlastní víru veliký text židovského monoteismu: 'Slyš, Izraeli, Pán náš Bůh je jediný Bůh.' Jeho hlásání, pokud jde o něj, bylo v souladu se starozákonním proroctvím. Byl 'Mesiášem' zaslíbeného Království, 'Synem člověka' židovské nádeje ... Pokud se někdy ptal: 'Kdo jsem, říkají lidé, jako Syn člověka?' Jeho odpověď nešla dále než za mlčky předpokládané prosazování mesiášství (*A Critical History of the Evolution of Trinitarianism*, 1900, str. 4, 5).

Síla židovského pocitu ohledně monoteismu je dobře ilustrována následujícími citacemi:

Víra, že Bůh je složen z několika osobností, jakou je křesťanská víra v Trojici, je odklon od čistého pojetí Boží jednoty. Izrael během věků odmítal vše, co kazilo nebo zatemňovalo koncepci čistého monoteismu, které dalo světu, a spíše než připustit jeho oslabení, jsou Židé ochotni putovat, trpět, zemřít (Rabbi J.H. Hertz).

Ezra D. Gifford v *The True God, the True Christ, and the True Holy Spirit* říká:

Kdo vůbec řekl, že Mesiáš je Bůh?

Většina čtenářů Písma přistupuje k božským záznamům s dobře zavedeným souborem předpokladů. Nejsou si vědomi skutečnosti, že hodně z toho, co chápou o Ježíši, pochází z teologických systémů vytvořených pisateli mimo Bibli. Tímto způsobem snadno přijímají velkou dávku tradice, zatímco tvrdí a věří, že Bible je jejich jedinou autoritou.³

Klíčovou otázkou, na kterou musíme odpovědět, je toto: Na jakém základě požadoval Ježíš a raná církev, že Ježíš je skutečně slíbeným Mesiášem? Odpověď je jasná. Tvrzením, že dokonale splnil úlohu, kterou předpověděl Starý zákon. Muselo se prokázat, že

Židé sami upřímně cítí odpor vůči důsledkům, že jejich Písmo obsahuje jakýkoli důkaz nebo jakýkoli náznak doktríny ortodoxní Trojice, a že Ježíš a Židé se ohledně tohoto tématu nikdy nelišili, obojí tvrdili, že Bůh je je nom Jeden a že je to největší pravda odhalená člověku.

Když zkoumáme zaznamenané Ježíšovo učení v Matoušovi, Markovi a Lukášovi, pamatujíc si, že tyto dokumenty představují chápání apoštolské církve v 60. a 80. letech n.l., nenalezneme ani náznak, že Ježíš věřil, že je nestvořenou bytostí, že existoval od věčnosti. Matouš a Lukáš stopují původ Ježíše ke zvláštnímu skutku Božího stvoření, když Mesiášovo početí nastalo v lůně Marie. Byla to ta zázračná událost, která vyznačila počátek –genezi nebo původ– Ježíše z Nazaretu (Mat 1:18, 20). Vůbec nic není řečeno o "věčném Synovství",² což by naznačovalo, že Ježíš byl živý jako Syn před svým početím. Tato myšlenka byla zavedena do křesťanských kruhů po dokončení novozákonních dokumentů. Nepatří do myšlenkového světa biblických pisatelů.

odpovídá "specifikacím" stanoveným pro Mesiáše v hebrejském proroctví. Matouše zvláště těší citovat Starý zákon, jak byl splněn skutečnostmi Ježíšova života a jeho zkušeností (Mat 1:23; 2:6, 15, atd). Právě tak Marek, Lukáš a Jan a Petr (v raných kapitolách Skutků) stejně trvají na tom, že Ježíš přesně odpovídá starozákonnímu popisu Mesiáše. Pavel strávil hodně ze své služby prokazováním z hebrejských spisů Písma, že Ježíš je zaslíbený Kristus (Skutky 28:23). Pokud by Ježíšova identita nemohla odpovídat starozákonnímu popisu jeho osoby, neexistoval by

² Fráze "věčné plození Syna", která je základním pilířem ortodoxního trinitářství, nemá žádný význam, poněvadž plodit znamená přivádět v existenci, zatímco věčnost leží mimo čas. Srv. protest Dr. Adama Clarkea: "Doufám, že mi může být dovoleno říci, se vším náležitým respektem k těm, kteří se ode mne liší, že doktrína o věčném synovství Krista je podle mého názoru protibiblická a vysoce nebezpečná ... Říkat, že byl zplozen ode vší věčnosti, je podle mého názoru absurdní; a výraz 'věčný Syn' je naprosto rozporný sám o sobě. 'Věčnost' je to, co nemělo žádný začátek, ani nemá žádný vztah k času. 'Syn' předpokládá čas, zplození a otce a čas také předchází takovému zplození. Proto spojení těchto dvou pojmů 'Syna' a 'věčnosti' je na-

prosto nemožné, protože obsahuje zásadně odlišné a opačné myšlenky" (*Commentary on Luke 1:35*). Dr. J.O. Buswell píše: "Můžeme s jistotou říci, že Bible nemá vůbec co říci o 'plození' jako o věčném vztahu mezi Otcem a Synem" (*A Systematic Theology of the Christian Religion*, Zondervan, 1962, str. 111).

³ Jsem dlužen F.F. Bruceovi za následující bystrý postřeh: "Lidé, kteří lnou k zásadě *sola scriptura* (jak se domnívají), často ve skutečnosti lnou k tradiční škole výkladu *sola scriptura*. Evangeličti protestanti mohou být stejně tolik služebníky tradice jako římská katolíci nebo řečtí pravoslavní křesťané; pouze si neuvědomují, že je to "tradice" "(z korespondence).

žádný důvod věřit tomu, že jeho nárok na mesiášství je oprávněný!

Je proto nezbytné se ptát, zda Starý zákon kdekoli naznačuje, že Mesiáš má být "rovný Bohu", druhou *nestvořenou* bytostí, který opouští věčnou existenci v nebi, aby se stal člověkem. Pokud se neuvádí nic podobného (a pamatujme si, že Starý zákon se týká i nepatrných podrobností ohledně přicházejícího Mesiáše), musíme považovat za podezřelé, když někdo tvrdí, že Ježíš je jak Mesiáš *tak* nestvořená druhá věčná osoba v Božství, že má v plném smyslu nárok na titul "Bůh".

Jaký portrét Mesiáše je vykreslen hebrejskými spisy Písma? Když se novozákonní křesťané snaží zdůvodnit Ježíšův nárok na mesiášství, rádi citují Deuteronomium 18:18:

Vyzvednu proroka mezi jejich krajany stejného jako ty, a vložím svoje slova do jeho úst a on jim poví všechno, co mu přikážu.

Jak Petr (Skutky 3:22), tak Štěpán (Sk 7:37) použili tento základní text, aby ukázali, že Ježíš byl "tím slíbeným prorokem" (Jan 6:14), jehož původ bude v izraelské rodině a jehož poslání bude podobné tomu Mojžíšovu. V Ježíši Bůh vyzvedl Mesiáše, dlouho slibovaného božského mluvčího, Spasitele Izraele a světa. Podle Petrových slov: "Bůh vyzvedl svého služebníka a poslal ho, aby vám požehnal tím, že vás odvrátí od vašich špatností" (Skutky 3:26).

Jiné klasické mesiášské texty slíbily, že "se v Izraeli narodí syn" (Iz 9:6), "semeno ženy" (Gen 3:15), potomek Abraháma (Gal 3:16) a potomek Davidova královského domu (2 Sam 7:14-16, Iz 11:1). Bude vládcem zrozeným v Betlémě (Mat 2:6, Mich 5:2). Mezi jeho několika tituly budou také "mocný bůh" a "věčný otec" (Iz 9:6). Tento jediný text v Izaiáši 9:6 by se snad zdál, že klade Mesiáše do kategorie nestvořených bytostí, i když by to ovšem vyvolalo krizi v monoteismu. Vnímavý čtenář Písma si však uvědomí, že jedinému textu by nemělo být dovoleno svrhnout starozákonní naléhání, že skutečně Bohem je jenom jedna osoba. Nesmí se zapomínat na to, že Židům byly

odevzdány posvátné věštby, z nichž žádná nebyla míněna tak, že božský titul dávaný mesiášskému králi znamená, že je členem věčného božství, nyní náhle a tajemně složeného ze *dvou* Osob, v rozporu se vším, co znamenalo dědictví Izraele. "Mocný bůh" z Izaiáše 9:6 je definován vůdčím hebrejským lexikonem jako "božský hrdina odrážející božský majestát". Stejná autorita zaznamenává, že slovo "bůh" použité Izaiášem je aplikováno jinde v Písmu na "muže moci a postavení" jakož i na anděly. Pokud jde o "věčného otce", tento titul byl Židy chápán jako "otec nadcházejícího věku".⁴ Bylo obecně uznáváno, že lidská postava může být "otcem pro obyvatele Judska a Jeruzaléma" (Iz 22:21).

V 45. žalmu je "ideální" mesiášský král osloven jako "bůh", ale není třeba jakkoli se domnívat, že byl proto ohrožen židovský monoteismus. Slovo (v tomto případě *elohim*) bylo aplikováno nejen na jediného Boha, ale na "božské zástupce na posvátných místech nebo jako na zrcadlíci božský majestát a moc" (*Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* od Browna, Drivera, a Briggse, str. 42, 43). Žalmista a pisatel Hebreům, který ho citoval (Heb 1:8), si byli vědomi, že jejich zvláštní použití slova "bůh" popisuje mesiášského krále a rychle dodalo, že mu Mesiášův *Bůh* udělil královské výsady (Žalm 45:7).

Dokonce i často citovaný text v Micheáši 5:2⁵ o původu Mesiáše nevyžaduje žádný druh doslovné, věčné předexistence. Ve stejné knize podobný výraz datuje sliby učiněné Jákobovi ode "dávna" (Micheáš 7: 20).⁶ Jistě, sliby Mesiáše byly dány v raném okamžiku v dějinách člověka (Gen 3:15; srv. Gen 49:10; Num 24:17-19).

Když přistupujeme k otázce Ježíšova mesiášství, jak to dělá on i apoštolové, v starozákonních předpovědích o Kristu nenacházíme vůbec nic, co by naznačovalo, že by se věčná nesmrtelná bytost měla stát člověkem jako zaslíbený král Izraele. Král se měl narodit v Izraeli, jako Davidův potomek a měl být počat v panně (2 Sam 7:13-16, Iz 7:14, Mat 1:23). A tak během vlády císaře Augusta dorazil Mesiáš na scénu.

⁴ Tak Židé převáděli hebrejský výraz, když překládali své Písmo do řečtiny.

⁵ V českých verzích Bible se jedná o verš 5:1 (pozn.překl.)

⁶ Srv. poznámku E. Kautzehe: "Odkaz v Micheáši 5:2 je vzdálený starověk ... Deut. 32:7 ukazuje, že to je význam

"ode dávna" (ne "ode dnů věčnosti", jako kdyby se mluvilo o věčné předexistenci Mesiáše)" (*Hastings Dictionary of the Bible*, extra sv., str. 696). *The Pulpit Commentary* (Micheah, str. 82) poznamenává, že "věčné plození, lidsky řečeno, je teologický výmysl, filozofický nesmysl".

Boží Syn

Zdrojem dlouhotrvajícího zmatku o Ježíšově totožnosti je domněnka čerpaná z let tradičního myšlení, že název "Boží Syn" musí v Písmu znamenat nestvořenou bytost, člena věčného Božství. Tuto představu nelze v Písmu vystopovat. Že tato myšlenka vytrvává tak neústupně, je svědectvím o moci teologické indoctrinace. V Bibli je "Boží Syn" alternativním a prakticky synonymním názvem pro Mesiáše. Jan proto věnuje celé své evangelium jedinému dominantnímu tématu, totiž, abychom věřili a rozuměli tomu, "že Ježíš je Mesiáš, Boží Syn" (Jan 20:31). Základ pro ztotožnění těchto titulů se nachází v oblíbené pasáži Starého zákona v Žalmu 2:

Vládcí se radí spolu proti Pánovi a proti jeho Mesiášovi, kterého dosadil jako krále v Jeruzalémě (verš 6) a o němž říká: "Ty jsi můj Syn, dnes jsem tě zplodil. Požádej mne a já ti dám národy jako tvé dědictví" (v. 7, 8).

Ježíš se nezdráhá uplatňovat celý Žalm na sebe a vidí v něm předpověď budoucího panství nad národy pro sebe i pro své následovníky (Zjev 2:26, 27).⁷

Petr klade stejné rovnítko mezi Mesiáše a Božího Syna, když Božím zjevením potvrzuje svou víru v Ježíše:

"Ty jsi Mesiáš, Syn živého Boha" (Mat 16:16).

Velekněz se ptá Ježíše:

"Jsi Mesiáš, Syn Požehnaného?" (Mar 14:61).

Nathanael chápe, že Boží Syn není nikdo jiný než král Izraele (Jan 1:49), Mesiáš (verš 41), "o němž psal Mojžíš v Zákoně a také psali proroci" (v. 45; srv. Deut 18:15-18).

Syn člověka, Pán po Boží pravici

Titul "Syn člověka" často Ježíš používal, když mluvil o sobě. Stejně jako "Boží Syn" je úzce spojen s Mesiášem; natolik, že když Ježíš slavnostně prohlašuje, že je Mesiášem, Božím Synem, dodává stejným dechem, že velekněz uvidí "*Syna člověka* sedícího po pravici moci a přicházejícího s nebeskými oblaky" (Mar 14:61, 62). Titul "Syn člověka" je nejpřesněji popsán v Danielovi 7:13, 14, kde lidská postava ("Syn

Titul "Boží Syn" je používán v Písmu také pro anděly (Job 1:6; 2:1; 38:7; Gen 6:2, 4; Ž 29:1; 89:6; Dan 3:25), pro Adama (Luk 3:38), pro izraelský národ (Ex 4:22), pro krále Izraele jako zastupující Boha a v Novém zákoně pro křesťany (Jan 1:12). Marně bychom se snažili nalézt nějaké použití tohoto titulu pro nestvořenou bytost, pro člena věčného Božství. Tato myšlenka je prostě nepřítomna v biblické myšlence božského Synovství.

Lukáš dobře ví, že Ježíšovo božské Synovství pocházelo z jeho počátku v lůně panny; vůbec nezná žádný věčný původ: "Duch svatý přijde na tebe a moc Nejvyššího tě zastíní; *proto* svatá věc, která je zplozena, se bude nazývat Boží Syn" (Luk 1:35). Žalmista připsal Mesiášovu Synovství konkrétní časový okamžik - "dnes" (Ž 2:7). Mesiáš se narodil kolem roku 3 př. n.l. (Mat 1:20, Luk 1:35). Jeho zplození se tak vztahuje k jeho vystoupení v dějinách (Sk 13:33, ne KJV), když se Bůh stal jeho Otcem (Heb 1:5, 1 Jan 5:18, ne KJV).

Zde, jasně představeno spisy Písma, které Ježíš uznával za Boží slovo, jsou biblické myšlenky ohledně Ježíšova synovství. Má být datováno od Ježíšova početí, od jeho vzkříšení nebo od jeho jmenování do funkce krále. Lukášův pohled na Synovství souhlasí přesně s nadějí na zrození Mesiáše z ženy, potomka Adama, Abrahama a Davida (Mat 1:1; Luk 3:38). Texty, které jsme zkoumali, neobsahují žádné informace o osobní předexistenci Syna ve věčnosti.

člověka") dostává od Otce právo na světovou nadvládu. Paralela s 2. žalmem je zřejmá, stejně jako úzká souvislost se 110. žalmem, kde David poukazuje na svého "pána" (Mesiáše), který má sedět po pravici Pána (Otce), dokud se neujme svého úřadu jako vládce světa a nebude "vládnout uprostřed svých nepřátel" (Ž 110:2, srov. Mat 22:42-45). Syn člověka má stejně jasné mesiášské spojení v Žalmu 80:17⁸:

⁷ Slabinou většiny teologických systémů je odmítnutí vidět v prohlášeních přisuzovaných Ježíšovi v Zjevení skutečná slova Místra. Když je odstrčena kristologie Zjevení,

nároky Ježíše v knize (1:1) jsou popřeny a výsledkem je překroucená kristologie.

⁸ V českých verzích 80:18 (pozn.překl.)

"Nechť je tvá ruka nad mužem tvé pravice, nad Synem člověka, kterého jsi učinil pro sebe silným."

Je významné, že novozákonní pisatelé kladou největší důraz na 110. žalm, citovali jej asi 23krát a aplikovali jej na Ježíše, který byl mezitím povýšen k nesmrtelnosti jako mesiášský Pán na pravici Otce stejně jak žalmista předvídal. Ještě jednou musíme uznat, že

Ježíš prohlašoval, že NENÍ Bůh

V Janově evangeliu je Ježíšova totožnost hlavním tématem. Jan psal, jak nám říká, kvůli jedinému základnímu záměru: přesvědčit své čtenáře, že Ježíš je "Mesiáš, Boží Syn" (20:31). Podle Jana se Ježíš pečlivě odlišoval od Otce, který je "jediným pravým Bohem" (17:3, srv. 5:44; 6:27). Máme-li najít v Janově zprávě důkaz, že Ježíš je "rovný" Bohu, v trojičním smyslu, budeme objevovat něco, co Jan nezamýšlel; kvůli svému židovskému dědictví by to nechápal! Případně bychom museli připustit, že Jan představil zcela nový obraz mesiášství, který je v rozporu se Starým zákonem a převrací Janovo vlastní (a Ježíšovo) naléhání na to, že jen Otec je opravdu Bůh (Jan 5:44; 17:3). Takové křiklavé odporování sobě samému je sotva pravděpodobné.⁹

Je nejvyšší čas dovolit Ježíši, aby uvedl zprávu na pravou míru. V Matoušově, Markově a Lukášově svědectví je nám řečeno, že Ježíš výslovně souhlasil s přísným monoteismem Starého zákona (Marek 12:28-34). Zmátl tedy, podle Jana, problém tím, že nakonec tvrdil, že je Bůh? Odpověď je jasně uvedena v Janovi 10:34-36, kde Ježíš definoval svůj status ve smyslu lidských představitelů Boha ve Starém zákoně. Ježíš podal tuto zprávu o sobě, co znamená být "zajedno s Otcem" (10:30). Je to jednota v *poslání*, kterým Syn dokonale reprezentuje Otce. Přesně toto je starozákonní ideál synovství, který byl nedokonale realizo-

Janův židovský jazyk

Jelikož Ježíš v Janovi 10:34-36 výslovně popřel, že je Bůh, bude nemoudré si myslet, že si jinde protičeří. Janovo evangelium by mělo být pečlivě zkoumáno s

věčné Synovství je cizí vůči všem popisným titulům Mesiáše. Tato překvapivá skutečnost by měla všude vést badatele Bible, aby porovnali to, co byli učeni o Ježíši, s Ježíšem, jak jej představuje Písmo. Objevuje se, že věčný Syn neodpovídá biblické zprávě o Mesiášovi. Při volbě Ježíše, který je věčnou bytostí procházející dočasným životem na zemi, mnozí, jak se zdá, tak říkajíc, "mají nesprávného člověka".

ván ve vládách Izraele, ale najde dokonalé naplnění v Mesiášovi, Božím vyvoleným Králi.

Argument v Janovi 10:29-38 je následující: Ježíš začal tvrzením, že on a Otec jsou "jedno". Jednalo se o jednotu přátelství a poslání, kterou při jiné příležitosti žádal také pro vztah svých učedníků se sebou a s Otcem (Jan 17:11, 22). Židé ho chápali tak, že si nárokuje rovnost s Bohem. To dalo Ježíši příležitost vysvětlit, kým je. To, co vlastně prohlašoval, co řekl, mělo být, že je "Božím Synem" (v. 36), tedy uznávané synonymum pro Mesiáše. Nárok na synovství nebyl nerozumný, tvrdil Ježíš, s ohledem na dobře známý fakt, že dokonce i nedokonalí představitelé Boha byli ve Starém zákoně osloveni jako "bohové" (Ž 82:6) Vůbec neuplatňoval nárok na věčné synovství, přirovnal svůj úřad a funkci s tímtež u soudců. Považoval se za Božího zástupce *par excellence*, protože byl jedinečně Božím Synem, jediným Mesiášem, nadpřirozeně počatým, záměrem celého starozákonního proroctví. V Ježíšově sebe popisu neexistuje však absolutně nic, co zasahuje do starozákonního monoteismu nebo co vyžaduje přepsání svatého textu v Deuteronomiu 6:4. Ježíšovo chápání sebe je přísně v mezích stanovených Božím autoritativním zjevením v Písmu. Jinak by jeho nárok na to, že je Mesiášem, byl neplatný. Písmo by bylo porušeno.

určitými axiomatickými zásadami v mysli. Ježíš je odlišný od "jediného pravého Boha" (Jan 17:3). Otec sám je Bůh (5:44). Jan si přeje, aby jeho čtenáři po-

⁹ "Mělo by se poznamenat, že Jan je tak neúchylně svědkem jako každý v Novém zákoně vůči základnímu vůdčímu principu judaismu, unitárnímu monoteismu (srov. Řím 3:30, Jakub 2:19). Existuje ten jediný, pravý a jediný Bůh (Jan 5:44; 17:3)" (J.A.T. Robinson, *Twelve More New Tes-*

tament Studies, SCM Press, 1984, s. 175). Ježíš označil Otce jako "jediného, kdo je skutečně Bůh" (Jan 17:3). Taková prohlášení by měla ukončit všechny spory. Jenom Otec je jediný pravý Bůh.

chopili, že vše, co píše, přispívá k jedné velké pravdě, že Ježíš je Mesiáš, Syn Boží (20:31). Samotný Ježíš říká, jak jsme viděli, že termín "bůh" může být používán pro lidskou bytost zastupující Boha, ale určitě nenaznačuje "rovnost v božství". Ježíšovo vlastní sebeoznačení je zjevně "Boží Syn" (Jan 10:36). V Janovi 10:24, 25 jim Ježíš řekl "jasně", že je Mesiášem, ale nevěřili mu.

Ježíš často uvádí, že byl "poslán Bohem". To, co průměrný čtenář v této frázi slyší, není vůbec to, co Jan vyjadřuje. Jan Křtitel byl také "poslán od Boha", což neznamena, že předcházela svému narození (Jan 1:6). Proroci obecně jsou "posíláni" od Boha (Soudců 6:8; Micheáš 6:4) a učedníci samotní mají být "posláni", jako byl "poslán" Ježíš (Jan 17:18). "Přijít z nebe" nemusí znamenat původ z předchozího života o nic víc než, že Ježíšovo "tělo, což je chléb, který sestoupil z nebe", doslova pocházel z nebe (Jan 6:50, 51). Nikodém uznal, že Ježíš "přišel od Boha" (Jan 3:2), ale nemyslel si o něm, že před existoval. Ani Židé, když hovořili o tom, že prorok "který má přijít na svět" (Jan 6:14, srv. Deut 18:15-18), nemínili, že byl naživu před svým narozením. Jakub může říkat, že "každá dobrá věc, která byla udělena, a každý dokonalý dar je shora, přicházející od Otce" (Jakub 1:17). "Přijít z nebe" je Ježíšův a židovský názorný způsob popisující bož-

Sláva před Abrahamem

Ježíš našel svou vlastní historii napsanou v hebrejských spisech Písma (Luk 24:27). Úloha Mesiáše tam byla jasně popsána. Nic v božském záznamu nenaznačovalo, že starozákonní monoteismus bude vystoupením Mesiáše radikálně narušen. Mnoho důkazů podpoří tvrzení, že apoštolové nikdy na jediný okamžik nezpochybnili absolutní jednotu Boha nebo že vystoupení Ježíše vytvořilo nějaký teoretický problém ohledně monoteismu. Navrhovat, že v jednom nebo dvou textech v Janovi Ježíš převrátil své vlastní prohlášení kréda, že Otec je "jediný pravý Bůh" (17:3), nebo že se dostal daleko mimo kategorie lidské byto-

ský původ, který určitě patřil Ježíši skrze panenské zrození.

Prohlášení o "preexistenci" v Janovi (Jan 3:13¹⁰, 6:62) jsou spojena se *Synem člověka*, což znamená lidskou bytost. Nejvíce, co z těchto veršů lze dokázat, je, že Ježíš byl *lidskou bytostí* živou v nebi před tím, než se narodil na zemi! Tento druh vysvětlení je nicméně zbytečný, jakmile je známo, že Daniel o 600 let dříve spatřil Syna člověka *ve vidění* usazeného po pravici Otce, v postavení, o kterém Nový zákon říká, že Ježíš získal vzkříšením a nanebevzetím. Jako Mesiáš se Ježíš viděl v roli toho, kdo měl být později vyvýšen do nebe, protože právě to, podle Danielova inspirovaného vidění, bylo údělem Mesiáše před jeho *druhým* příchodem ve slávě. Ježíš vskutku "před existuje" pro svůj budoucí návrat na zem. To vše bylo předem spatřeno Danielem před narozením Mesiáše. Ježíš tedy očekával, že vystoupí na pravici Otce, kde byl předtím spatřen ve vidění jako *vyvýšená lidská bytost* – Syn člověka (Jan 6:62). Říkat, že Ježíš byl opravdu u Otcova trůnu v nebesích jako lidská bytost před svým narozením v Betlémě, znamená špatně chápat jak Jana, tak Daniela. Ježíš se musel narodit přede vším tím, co o něm bylo předpovězeno ve Starém zákonu a co mělo proběhnout!

sti sdělením vědomé existence od věčnosti, proto rozkládá jednotu Bible. Jistě jeho modlitbu o slávu, kterou měl předtím, než začal svět (17:5), lze snadno chápat jako touhu po slávě, která byla pro něj připravena v Otcově plánu. Sláva, kterou Ježíš zamýšlel pro učedníky, byla také "dána" (Jan 17:22, 24), ale dosud ji nedostali.¹¹

Pro židovské myšlení bylo typické, že něco, co má nejvyšší význam pro Boží záměr – Mojžíš, Zákon, pokání, Boží království a Mesiáš – "existovaly" u Boha od věčnosti. V tomto duchu může Jan mluvit o

¹⁰ Alternativně může být Ježíšův "vzestup" odkazem na jeho znalost Božích tajemství (srov. Příslaví 30:3, 4).

¹¹ Pro židovské myšlení je typické, že o tom, co je slibováno pro budoucnost, může být řečeno, že již existuje v Božím plánu. Tak v Janovi 17:5 Ježíš již "měl" slávu "u" Otce. Sláva mu byla slíbená za odměnu. Křesťané rovněž "mají" odměnu uloženou v nebi. Je to odměna "u" Otce

(Mat 6:1; Jan 17:5: "sláva, kterou jsem měl u tebe před založením světa"). "V některých židovských spisech je před existence přisuzována očekávanému Mesiášovi, ale jen spolu s jinými posvátnými věcmi a osobami, jako je Stánek, Zákon, město Jeruzalém, zákonodárce Mojžíš, národ Izraele" (Ottley, *Doctrine of Incarnation*, str. 59).

ukřižování, které se "stalo" před založením světa (Zj 13:8, KJV). Petr, který psal pozdě v prvním století, stále ví o Ježíšově "preexistenci" pouze jako o *existenci* v Božím vědomí (1 Pet 1:20). Jeho kázání v prvních kapitolách Skutků zrcadlí přesně stejný názor.

Ale co ohledně oblíbeného textu v Janovi 8:58, že Ježíš existoval před Abrahamem? Motá přesto Ježíš vše, když říká na jedné straně, že Otec sám je "jediným pravým Bohem" (17:3; 5:44) – a že on sám *není* Bůh, ale Syn Boží (Jan 10:36) – a na druhé straně, že on, Ježíš, je také nestvořená bytost? Definuje své postavení uvnitř poznatelných kategorií Starého zákona (Jan 10:36; Ž 82:6; 2:7) jen proto, aby předložil neřešitelnou hádanku, když říká, že byl naživu před narozením Abrahama? Má být vyvolán problém Trojice, který nebyl nikdy uspokojivě vyřešen, kvůli jedinému textu v Janovi? Nebylo by moudřejší číst Jana 8:58 ve světle Ježíšova pozdějšího prohlášení v 10:36 a v ostatních pasážích Písma?

Ve veskrze židovské atmosféře, která prostupuje Janovo evangelium, je nejpřirozenější si myslet, že Ježíš mluvil v termínech, které byli běžné mezi těmi, kteří byli vyškoleni v rabínské tradici. V židovském kontextu prosazovat "preexistenci" neznamena, že jedinec si nárokuje být nestvořenou bytostí! Vyjadřuje to však, že jedinec má absolutní význam v božském plánu. Ježíš je jistě ústředním důvodem pro stvoření. Boží tvůrčí činnost a plán spásy se však neprojevovaly v jedinečné stvořené bytosti, v Synovi, až do Ježí-

Slovo v Janovi 1:1

Neexistuje žádný důvod, jiný než síla zvyku, chápat "slovo" u Jana 1:1 tak, že znamená druhou božskou osobu *před Ježíšovým narozením*.¹⁴ Podobná personifikace moudrosti v Přísloví 8:22, 30 a v Lukáši 11:49 neznamena, že "ona" je druhá osoba. Neexistuje žádný možný způsob, jak umístit "druhou božskou

šova narození. Osoba Ježíše povstala, když Boží sebevyjádření nabylo tvaru v lidské bytosti (Jan 1:14).¹²

Je všeobecně uznávanou skutečností, že rozhovory mezi Ježíšem a Židy byly často typu jeden o voze, druhý o koze. V Janovi 8:57 Ježíš ve skutečnosti neřekl, jak se zdálo, že si Židé myslí, že viděl Abrahama, ale že se Abraham těšil na to, aby viděl Mesiášův den (v. 56). Patriarcha očekával, že povstane ve vzkříšení v posledním dnu (Jan 11:24, Mat 8:11) a zúčastní se mesiášského Království. Ježíš prohlašoval nadřazenost vůči Abrahamovi, ale v jakém smyslu?

Jako "Boží Beránek" byl "ukřižován před založením světa" (Zjev 13:8, KJV, 1 Pet 1:20) – není to ovšem doslovně, ale v Božím plánu. Tímto způsobem také byl Ježíš "před" Abrahamem. Tak se Abraham mohl těšit na příchod Mesiáše a jeho Království. Mesiáš a Království tudíž "před existovali" v tom smyslu, že byli "viděni" Abrahamem očima víry.¹³

Výraz "Já jsem" u Jana 8:58 jednoznačně neznamena "Já jsem Bůh." Není to, jak je často uváděno, božské jméno z Exodu 3:14, kde Jahveh prohlásil: "Já jsem sám Jeden" (*ego eimi o ohn*). Ježíš si nikde nenárokoval tento titul. Správný překlad *ego eimi* u Jana 8:58 je "Já jsem on", tj. slíbený Kristus (srov. stejný výraz u Jana 4:26, "Já, kdo s tebou mluvím, jsem on [Kristus]").^{13A} Před narozením Abrahama byl Ježíš "předzvěděn" (1 Pet 1:20). Ježíš tady činí neuvěřitelný nárok na absolutní význam v Božím záměru.

osobu" do zjeveného Božstva, jak je chápali Jan a Ježíš. Otec zůstává, jak On vždy byl, "jediným pravým Bohem" (17:3), "tím jediným, kdo je Bůh" (5:44).

Když čteme termín *logos* ("slovo") ze starozákonní perspektivy, pochopíme, že je Boží aktivitou při stvoření, Jeho mocným životodárným příkazem, kterým

¹² Porovnejte G.B. Caird, *The Development of the Doctrine of Christ in the New Testament*, str. 79: "Židé věřili pouze v předexistenci personifikace; moudrost byla personifikací, ať už jako božský atribut nebo jako božský záměr, ale nikdy jako člověk. Ani čtvrté evangelium ani Židé nikdy

nehovoří o věčném Slovu nebo Boží moudrosti ve smyslu, který nám je vnucován, považovat ji za osobu."

¹³ H.H. Wendt, D.D., když komentuje Jana 8:58, říká: "Ježíšův pozemský život byl předem určen a předpovězen

Bohem před dobou Abrahámovou" (*The Teaching of Jesus*, sv. II, s. 176).

^{13A} Edwin Freed v *JTS*, 33, 1982, s. 163: "V Janovi 8:24 má být 'ego eimi' chápáno jako odkaz na Ježíšovo mesiášství ... 'Pokud nevěříte tomu, že já jsem on, zemřete ve svých hříších.'"

¹⁴ Viz poznámku 10.

vše vstoupilo do existence (Ž 33:6-12). Boží slovo je moc, kterou jsou prosazovány Jeho záměry (Iz 55:11). Pokud čerpáme odjinud z Nového zákona, položíme rovnítko mezi slovo a tvořivé záchranné poselství, evangelium. To je význam v celém Novém zákoně (Mat 13:19; Gal 6:6, atd.).

Právě tento komplex myšlenek vystihuje význam *logu*, "slova". "Jeho prostřednictvím bylo uděláno vše a bez něj nebylo uděláno nic" (Jan 1:3). V Janovi 1:14 se toto slovo zhmotňuje ve skutečné lidské bytosti, která má božský původ v jejím nadpřirozeném počtí.¹⁵ Od tohoto okamžiku, v "plnosti času" (Gal 4:4), ten jediný Bůh vyjadřuje sebe v novém stvoření, protějšku původního stvoření v Adamovi. Ježíšovo počtí a narození znamenají novou bezprecedentní fázi Božího záměru v dějinách. Ježíš, jako druhý Adam, vytváří scénu pro celý program záchrany. Razí cestu k nesmrtnosti. V něm, v lidské bytosti, je konečně odhalen Boží záměr (Heb 1:1).

To vše však neznamená, že se Ježíš vzdal jednoho života kvůli dalšímu. To by vážně narušilo paralelu s Adamem, který byl také "Božím Synem" díky přímému stvoření (Luk 3:38). To by také překáželo čistému monoteismu zjevenému v celém textu Písma, které "nemůže být zrušeno" (Jan 10:35). Spíše Bůh s námi začíná v prvním století n.l. mluvit v novém Synovi, v Jeho posledním slovu světu (Heb 1:1). Právě pojem věčně existujícího Syna tak násilně narušuje

"Božství" Ježíše

Říci, že Ježíš není Bůh, nemá popírat, že je jedinečně obdařen božskou přirozeností. Božství je, tak říká, do něj "zabudováno" z moci jeho jedinečného počtí pod vlivem svatého Ducha, jakož i Duchem, který v něm přebývá v plné míře (Jan 3:34). Pavel uznává, že "v něm přebývá plnost Božství" (Kol 1:19; 2:9). Když vidíme člověka Ježíše, vidíme slávu jeho Otce (Jan 1:14). Vnímáme, že sám Bůh "v Mesiášovi usmířil svět se sebou" (2 Kor 5:19). Boží Syn je tedy vrcholem Božího stvoření, plným vyjádřením božské-

biblický plán, zpochybňuje monoteismus a ohrožuje skutečnou lidskost Ježíše (1 Jan 4:2; 2 Jan 7).

Toto chápání Ježíše v Janově evangeliu přivádí Jana v soulad s jeho spoluapoštoly a monoteismus Starého zákona se uchová neporušený. Fakta o historii církve ukazují, že neomezený monoteismus hebrejských spisů Písma byl brzy po době Nového zákona opuštěn vlivem cizích řeckých myšlenek. Zároveň byl zapomenut předurčený rámec mesiášství a spolu s tím skutečnost budoucího mesiášského Království. Výsledkem byla léta sporu, dosud nevyřešeného, ohledně toho, jak by mohla být již existující druhá božská Osoba spojena s plně lidskou bytostí v jediném jednotlivci. Pojem doslovné předexistence pro Mesiáše je vtíravým nápadem, částí kristologické hádanky, která není k ničemu dobrá. Bez ní se vynořuje jasný obraz Ježíše v rámci hebrejského zjevení a učení apoštolů. Bůh, Otec, zůstává vskutku jako jediný pravý Bůh, jediný, kdo je sám Bůh (Jan 17:3; 5:44) a jednota Ježíše s Otcem se nalézá v jednotě *poslání* vykonávaného tím, kdo je skutečně Syn, jak Bible všude jinde tomuto termínu rozumí (Jan 10:36). Má-li být křesťanství oživeno a sjednoceno, musí se to stát na základě víry v Ježíše, Mesiáše Bible, nezkaženého klamnými spekulacemi Řeků, kteří projevíli velmi málo sympatií pro hebrejský svět, v němž se křesťanství zrodilo.

ho charakteru v lidské bytosti. Ačkoli se sláva Otce projevila v mnohem menším rozsahu v Adamovi (Ž 8:5, srov. Gen 1:26), v Ježíši je plně vysvětlena Otcova vůle (Jan 1:18, NASB).

Nic z toho, co Pavel říká o Ježíši, jej nevyřazuje z kategorie lidské bytosti. Boží přítomnost, která přebývala v chrámu, nezměnila chrám v Boha! Zřídka kdy je respektováno, že vysoký stupeň "božství" je připisován Pavlem také křesťanovi¹⁶, v němž přebývá

¹⁵ Porovnejte v *Christology in the Making* od Jamese Dunna, str. 243 diskusi o Janovi 1:1-14: "Závěr, který jak se zdá, se vynořuje z naší analýzy, je, že pouze ve v. 14 můžeme začít mluvit o *osobním* Logu ... Ta pointa je zakryta skutečností, že musíme přeložit mužský rod *logos* jako "on" ... Ale pokud bychom místo toho přeložili *logos* jako 'Boží

promluva', stalo by se jasnějším, že báseň nutně nezamýšlela, aby *Logos* ve verších 1-13 byl považován za osobní božskou bytost."

¹⁶ Předpokládejme, že je řádně pokřtěn, plně poučen a aktivní v souladu s pravdou Písma. Čtenář by si měl být vědom toho, že současné představy o tom, co znamená být

duch Mesiáše (Ef 3:19). Jako "Bůh byl v Kristu" (2 Kor 5:19), tak byl Kristus "v Pavlovi" (Gal 2:20) a ten se modlí, aby křesťané mohli být "naplněni ve všem plností Boha" (Ef 1:23; 3:19). Petr mluví o věřících majících "božskou přirozenost" (2 Pet 1:4).

V podobě Boha

Navzdory masivním důkazům z Nového zákona, které ukazují, že apoštolové vždy odlišovali Ježíše od "jednoho Boha, Otce" (1 Kor 8:6), mnozí sebejistě nacházejí tradiční pohled na Ježíše jako na druhou nestvořenou bytost ve Filipským 2:5-11. Je poněkud paradoxní, že autor christologie v *Dictionary of the Apostolic Church* může říci, že "Pavel nikdy nedává Kristu jméno nebo popis 'Bůh'", ale přesto nachází ve 2. kapitole listu Filipánům popis Kristova věčného "předživota" v nebi.¹⁷

Nedávna a velmi uznávaná studie o biblickém pohledu na Ježíše – *Christology in the Making* od Jamese Dunna nás varuje před nebezpečím číst v Pavlových slovech závěry pozdější generace teologů, "otců" řecké církve ve staletích po dokončení novozákonních spisů. Tendence nacházet v Písmu to, v co již věříme, je přirozená, protože nikdo z nás nemůže snadno čelit hroživé možnosti, že naše "přijaté" porozumění se neshoduje s Biblií. (Problém je dokonce ještě akutnější, jestliže jsme zapojeni do výuky nebo kázání Bible.)

Nevyžadujeme však od Pavla víc, než by mohl poskytnout, když jej žádáme, aby nás obdařil v několika krátkých frázích věčnou bytostí jinou, než je Otec? To by samozřejmě ohrozilo přísný monoteismus, který on všude jinde vyjadřuje tak jasně (1 Kor 8:6; Ef 4:6; 1 Tim 2:5). Mohlo by to také vyvolat celý trinitární problém, jehož si Pavel, brilantní teolog, jakým byl, vůbec není vědom.

Podíváme-li se opět do Filipským 2, musíme se ptát, zda Pavel v těchto verších skutečně udělal to, co by bylo jeho jedinou narážkou na to, že Ježíš byl naživu před svým narozením. Kontext jeho poznámek ukazu-

je, že vyzývá svaté, aby byli pokorní. Často vznikla otázka, zda je jakýmkoli způsobem pravděpodobné, že by tuto lekci prosazoval tím, že žádá své čtenáře, aby přijali rámeček myslí člověka, který byv věčným Bohem, se rozhodl stát se člověkem. Mohlo by také být pro Pavla podivné, aby se odkazoval na předem existujícího Ježíše jako na Ježíše Mesiáše, a tak vsadit nazpátek do věčnosti jméno a úřad, které obdržel při narození.

Pavla lze ve Filipským 2 snadno pochopit v rámci oblíbeného tématu: kristologie Adama. Právě Adam byl obrazem Boha jako Boží syn (Gen 1:26; Luk 3:38), zatímco Ježíš, druhý Adam (1 Kor 15:45) byl také v podobě Boha (ta dvě slova "obraz" a "podoba" mohou být zaměňována).¹⁸ Nicméně, zatímco Adam, pod vlivem Satana, chňapl po rovnosti s Bohem ("Budete jako Bůh", Gen 3:5), Ježíš to neudělal. Ačkoli měl veškeré právo na božský úřad od doby, kdy byl Mesiášem zracadlícím božskou Přítomnost, nepovažoval rovnost s Bohem za něco, co by mělo být "uchopeno". Namísto toho se vzdal všech výsad a odmítl Satanovu nabídku moci nad královstvími světa (Mat 4:8-10), a choval se po celý život jako služebník, dokonce až do bodu jít na smrt na kříži jako zločinec.¹⁹

Jako odpověď na tento život pokory Bůh nyní zvýšil Ježíše do postavení mesiášského Pána na pravici Otce, jak předpověděl žalm 110. Pavel neříká, že Ježíš znovu získal postavení, kterého se dočasně vzdal. Spíše vychází najevo, že získal svůj vznešený úřad po svém vzkříšení poprvé. Ačkoli celý svůj život byl Mesiášem, jeho postavení bylo veřejně potvrzeno, když byl "učiněn jak Pánem tak Mesiášem", když byl vzkříšen z mrtvých (Sk 2:36; Řím 1:4). Čteme-li Pav-

ky, že vyzývá svaté, aby byli pokorní. Často vznikla otázka, zda je jakýmkoli způsobem pravděpodobné, že by tuto lekci prosazoval tím, že žádá své čtenáře, aby přijali rámeček myslí člověka, který byv věčným Bohem, se rozhodl stát se člověkem. Mohlo by také být pro Pavla podivné, aby se odkazoval na předem existujícího Ježíše jako na Ježíše Mesiáše, a tak vsadit nazpátek do věčnosti jméno a úřad, které obdržel při narození.

křesťanem, nemusí odpovídat biblické definici. Matouš 7:21 poskytuje nejnepříjemnější varování Nového zákona.

¹⁷ Sv. I, str. 194.

¹⁸ Viz zejména C.H. Talbert, "The Problem of Preexistence in Philippians 2:6-11," *JBL* 86 (1967), str. 141-53. Těž G. Howard, "Philippians 2:6-11 and the Human Christ," *CBQ* 40 (1978), str. 368-87.

¹⁹ Ve většině moderních českých překladů se vyskytuje *netěžil z toho, že je roven Bohu* (Nová bible kralická, podobně Bible 21, Český studijní překlad, Český ekumenický překlad, Jeruzalémská bible, atd) místo *nepokládal rovnost s Bohem za žádoucí kořist* (Žilka, podobně Bible kralická, Překlad Nového světa). (pozn.překl.)

lovu zprávu o Ježíšově životě tímto způsobem jako popis Pánova nepřetržitého sebezapírání, bude vidět blízká paralela s dalšími jeho komentáři o Ježíšově životní dráze. "Ačkoli byl bohatý, ale kvůli vám se stal chudým" (2 Kor 8:9). Zatímco Adam padl, Ježíš dobrovolně "sestoupil".

Tradiční čtení pasáže z Filipským 2 závisí téměř výhradně na chápání Ježíšova stavu "v Boží podobě" jako odkazu na předem existující život v nebi. Překlady učinily mnoho pro to, aby posílily tento názor. Sloveso "byl" ve frázi "byl v Boží podobě" se vyskytuje v Novém zákoně často a v žádném případě nenese význam "existující ve věčnosti", i když se některé verze snaží tento význam vnucovat. V 1. Korintským 11:7 Pavel říká, že muž by si neměl zakrývat hlavu, protože je Božím obrazem a slávou. Sloveso²⁰ se zde nijak neliší od "byl" popisující Ježíše jako v Boží podobě. Pokud je obyčejný muž Boží slávou a obrazem, tím víc Ježíš, který je dokonalým lidským zástupcem Boha, v němž přebývají všechny atributy božské povahy (Kol 2:9). Pavlův úmysl ve Filipským 2 nemá představit nesmírné téma věčné božské bytosti, která se stala člověkem, ale vyučovat jednoduchou lekci o pokoře. Musíme mít stejný postoj jako Ježíš, abychom mysleli stejně jako on. Nejsme žádáni, abychom si představovali sami sebe jako věčné božské bytosti, které se mají vzdát Božství, aby přišli na zem jako lidé.

Hlava nového stvoření

Paralela mezi Adamem a Ježíšem tvoří základ Pavlova přemýšlení o Mesiášovi. Kristus má stejný vztah s novým stvořením, s církví, jako Adam měl ve stvoření, které začalo v Genesis. Začínajíc Ježíšem, lidstvo znovu startuje. V Ježíši jako reprezentativním člověku, novém Adamovi, začíná společnost úplně znovu. Tato podobnost je vážně narušena, kdyby se Ježíš vůbec nezrodil jako člověk. Jako je Adam stvořen jako "Boží Syn" (Luk 3:38), tak Ježíšovo početí ho ustanovuje jako "Božího Syna" (Luk 1:35). Samozřejmě Adam je ze země (1 Kor 3:47), zatímco Ježíš je "člověk z nebe", podle Pavla, nepřicházející z nebe *při svém narození*, ale *při svém druhém příchodu*, aby

Není všeobecně známo, že mnozí měli vážné výhrady ohledně čtení Filipským 2 jako tvrzení o předexistenci. Bývalý Regius Professor of Divinity napsal v roce 1923: "Pavel prosí Filipské, aby přestali s neshodami a jednali navzájem s pokorou. Ve 2. Korintským 8:9 nabádá své čtenáře, aby byli velkorysí v dobročinnosti. Měla by zaznít otázka, zda by pro něj bylo zcela přirozené, aby prosazoval tato dvě jednoduchá morální poučení náhodnými odkazy (a jediným odkazem, který kdy učinil) na obrovský problém způsobu vtělení. A mnozí si myslí, že jeho domácké výzvy budou mít větší účinek, pokud poukáže na inspirativní příklad Kristovy pokory a sebeobětavosti v jeho lidském životě, jako v 2. Korintským 10:1: 'Nabádám vás s Kristovou mírností a trpělivostí.'" Autor těchto komentářů, A.H. McNeile navrhuje následující parafrázi: "Ačkoli Ježíš byl celým svým životem božský, přesto si nemyslel, aby výsada byla udržována za každou cenu, aby se s ním zacházelo jako s rovným s Bohem, ale sám od sebe se vyprázdnil (ze všeho sebesprosazování nebo božské cti) tím, že přijal povahu otroka."²¹

Pavel poukazuje na skutečnost, že se Ježíš objevil na lidské scéně jako každý jiný člověk ("v podobě lidí"). Když se na jeho život podíváme jako na celek, je to nepřetržitý proces sebeponižování, který vyvrcholil jeho smrtí na kříži.. Druhý Adam, na rozdíl od prvního, se zcela podřizuje Boží vůli a v důsledku toho obdrží nejvyšší povýšení.

vzkřísil věrné mrtvé (1 Kor 15:45). V tomto okamžiku vidíme kaz v tradičních představách předexistence. Pohyb Krista z nebe na zem soustředí Pavlovi mysl na *Parousii* (druhý příchod). V pozdějším myšlení se centrum zájmu přeneslo k jeho narození. Tradiční schéma se tedy podivně dívá zpět do historie, zatímco Bible nás orientuje především na budoucnost Mesiášova příchodu ve slávě.

Když Pavel popisuje Ježíše v Koloským 1, je jako hlava nového stvoření a střed Božího kosmického záměru. Jeho úmyslem je ukázat nejvyšší postavení, které Ježíš získal skrze vzkříšení, a jeho prvenství v novém

²⁰ V obou případech je zde sloveso překládané jako *existující* (řecky *ύπάρχων*, *ύπάρχων*) (pozn.překl.)

²¹ *New Testament Teaching in the Light of St Paul's*, str. 65, 66.

řádu, proti nárokům soupeřících náboženských systémů, kterými byli Kolosští ohroženi. Všechny autority byly stvořeny "v Kristu" (Kol 1:16). Také Ježíš tvrdil: "Všechna moc v nebi a na zemi je moje" (Matouš 28:18). "Všechno" zde znamená pro Pavla inteligentní, oživené stvoření sestávající z "trůnů, panství, vládců nebo autorit", které byly vytvořeny "v Kristu", "skrze Krista" (ne "Kristem") a "pro Krista". Právě jeho *Království*, má Pavel na mysli (Kol 1:13). Ježíš je prvorozený každého stvoření i prvorozený z mrtvých (v. 15, 18).²² Pojem "prvorozený" ho určuje jako vůdčího člena nového stvořeného řádu, jakož i jeho zdroje, postavení, kterého dosáhl tím, že je prvním, kdo obdrží nesmrtelnost skrze vzkříšení. Jan, ve Zjevení 3:14, podobně nazývá Ježíše "počátkem Božího stvoření", což samozřejmě znamená, že on sám byl součástí stvoření. To, že "prvorozený" v Bibli určuje toho, kdo drží nejvyšší úřad, může být prokázáno ze Žalmu 89:27, kde "prvorozený", Mesiáš, je "nejvyšším z králů země", který byl vybrán jako David z *lidí*

"Budoucí obydlená země, o níž mluvíme"

Pisatel listu Hebreům klade zvláštní důraz na lidskost Ježíše. Byl pokoušen ve všech bodech jako my a přesto byl bez hříchu (Heb 4:15). Bůh původně stvořil věky *skrze* Syna (ne "Synem") s jeho údělem Mesiáše (Heb 1:2). Poté, co s námi v minulosti komunikoval různými způsoby a v různých dobách prostřednictvím mluvčích, Bůh k nám nyní konečně promluvil v někom, kdo je skutečně Syn (Heb 1:2). Pisatel nezmýšlí nám sdělit (to, co Ježíš nevěděl, Mar 10:6), že Ježíš byl činným zmocněncem ve stvoření podle Ge-

a vyvýšen (Ž 89:19). Pavel opět rozvíjí mesiášská pojetí, již dobře zavedená hebrejskými spisy Písma.

V žádném z Pavlových tvrzení nejsme nuceni najít druhou "věčnou božskou bytost". Obdařuje nás spíše oslavovaným druhým Adamem, nyní pozvednutým k božskému úřadu, pro který byl původně vytvořen člověk (Gen 1:26; Ž 8). Ježíš nyní představuje lidský rod jako hlavu nového řádu lidstva. Přimlouvá se za nás jako velekněz v nebeském chrámu (Heb 8:1). Když připisuje takové vznešené tituly vzkříšenému Pánu, není důvod domnívat se, že Pavel porušil svůj vlastní jednoznačný monoteismus vyjádřený v 1. Korintským 8:6: "Pro nás křesťany existuje *jeden Bůh Otec* a *jeden Pán Ježíš Kristus*." Nic v Koloském 1 nás nenutí věřit, že Pavel se bez varování rozloučil s Matoušem, Markem, Lukášem, Petrem a Janem a odklonil se od absolutního monoteismu, který tak pečlivě a jasně uvádí jinde (1 Tim 2:5; Ef 4:6) a který byl hluboce zakořeněn v jeho celém teologickém zázemí.

nesis. Ten, kdo odpočíval sedmý den poté, co dokončil svou práci, byl Bůh (Heb 4:4, 10).²³ Je to také Bůh, kdo ještě uvede Syna na "obyvanou zemi budoucnosti": "Když znovu přivádí Syna do světa" (Heb 1:6, NASB)²⁴

Když je Mesiáš znovu uveden na zem, řada důležitých výroků o něm se stane historií. Za prvé, bude usta-noven Mesiášův trůn (Heb 1:8). (Porovnejte: "Když přijde Syn člověka ve své slávě, pak se usadí

²² V Koloském 1:17 jsou mnozí překladatelé méně obezřetní než NASB, která moudře odkládá na okraj důsledků toho, že Ježíš "existoval před" všemi věcmi. Stačí říci, s Pavlem, že on je "před" všemi věcmi, což znamená, že je nejvyšší ve stvořeném světě, ne že má doslova jako první v čase být vytvořen, nebo existovat věčně. V Janovi 1:15, 30 podobný zápal pro předexistenci dokládají ty překlady, které nám neumožňují vidět, že tento verš může být velmi dobře podán: "Ten, kdo přichází za mnou, nastoupil postavení přede mnou, protože měl přede mnou absolutní přednost" (viz komentáře Raymonda Browna v seriálu *Anchor Bible* a Westcotta.) Ženevská Bible (1602) též podává: "byl lepší než já". NIV zavádí, když popisuje Ježíše jako "*vracejícího se*" nebo "*jdoucího zpátky*" k Otcí. On "šel" nebo "vystoupil" (viz Jan 13:3; 16:28; 20:17).

²³ Nový zákon je zcela jasný v tom, že Bůh Otec je stvořitel v Gen 1:1; Sk 7:50; 14:15; 17:24; Zj 4:11; 10:6; 14:7;

Mar 10:6; 13:19; Heb 1:1-2 popisuje Boha hebrejských spisů Bible jako Otce Ježíše a vylučuje jakoukoli možnost, že "Bůh" by mohl znamenat Trojjediného Boha. Viz též Murray Harris, *Jesus as God* (Baker, 1992), pozn.p.č. str. 47: "Pro autora Hebreům (stejně jako pro všechny novozákonní pisatele), 'Bůh našich otců', Jahve, nebyl nikdo jiný než 'Bůh a Otec našeho Pána Ježíše Krista' (Sk 2:30, 33; 3:13, 18, 25, 26) ... Bylo by nepřiměřené, aby se Elohim nebo Jahveh někdy vztahoval na Trojici ve Starém zákoně, když v Novém zákoně se *theos* pravidelně vztahuje na Otce samotného, zjevně nikdy na Trojici." Na str. 273 (pozn.p.č.) Harris přiznává, že "Bůh" se nikdy nevztahuje na Otce i Syna společně.

²⁴ Porovnejte si s *Tyndale Commentary on Hebrews* od Thomase Hewitta (1960), s. 56: "Překlad je tedy: 'A když znovu přivádí prvorozeného do světa.'"

na svém trůnu slávy." Mat 25:31).²⁵ Mesiášský titul "bůh" bude aplikován na Ježíše jako představujícího božský majestát Otce, jako kdysi byl použit na soudce Izraele, kteří předem nastínili nejvyššího soudce Izraele, Mesiáše (Ž 82:6). Další proctví z Žalmu 102:25 bude také uskutečněno v nadcházejícím království Mesiáše. Budou položeny základy nové země a nového nebe, jak předvídají Izaiáš 51:16 a 65:17. Hebreům 1:10 lze snadno mylně číst tak, že Pán Mesiáš byl zodpovědný za stvoření v Genesis. To však přehlíží autorovu citaci veskrze mesiášského Žalmu 102 ze

Hebrejské pozadí Nového zákona

Bude užitečné se formou shrnutí orientovat v myšlenkovém světě autorů Nového zákona, abychom vyložili hlavní pasáže hebrejských spisů Písma, z nichž odvodili své jednotné chápání Kristovy osoby. Nikde se nedá ukázat, že Mesiáš má být nestvořená bytost, skutečnost, jež by nás měla podnítit, abychom se podívali na zdroj takové revoluční koncepce mimo Bibli.

Původní záměr pro člověka, který byl vytvořen k obrazu a slávě Boží, byl vykonávat nadvládu nad zemí (Gen 1:26; Ž 8). Tento ideál vůbec není pro nás nenávratně ztracen, protože žalmista mluví o "slávě", jíž byl člověk (potenciálně) korunován, aby "všechny věci byly podřízeny pod jeho nohy" (Ž 8:5, 6). Jak se rozvíjí božský plán, stává se zřejmým, že zaslíbeným "seměnem ženy", které má zvrátit neštěstí způsobené Satanem (Gen 3:15), bude Davidův potomek (2 Sam 7:13-16). Bude považovat Boha za svého Otce (2 Sam 7:14) a bude jmenován jako Boží Syn, Mesiáš, kterému Bůh svěruje panství nad zemí (Ž 2). Před nástupem do královského úřadu má však Mesiáš sedět po pravici Otce a nést titul "Pán" (Ž 110:1).²⁷ Jako Syn člověka, reprezentativní člověk, přijme své místo v nebesích, než obdrží od Boha pravomoc spravovat univerzální říši (Dan 2:44; 7:14, Sk 3:20, 21). Když

LXX (Septuaginty). Navíc výslovně uvádí, že jeho řada pravd o Synovi se vztahuje k času, kdy je "znovu přiveden" na zemi (Heb 1:6). A v Hebreům 2:5 nám opět říká, že je to "obývaná země *budoucnosti*", o které mluví v první kapitole. Pisatel musí mít možnost poskytnout svůj vlastní komentář. Jeho starostí je mesiášské Království, nikoli stvoření v Genesis. Protože nesdílíme mesiášskou vizi Nového zákona tak, jak je třeba, naším sklonem je spíše hledět zpátky než dopředu. Musíme se naladit na veskrze mesiášský výhled celé Bible.²⁶

při svém prvním příchodu trpěl za hříchy lidu (Iz 53, Ž 22), má přijít znovu jako Boží prvorozený, vládce králů země (Ž 89:27), předem nastíněný Davidem, který byl také vybrán z lidí (Ž 89:19, 20).

Jako druhý Mojžíš se měl Mesiáš objevit v Izraeli (Deut 18:18), odvozovat své božské synovství od nadpřirozeného narození z panny (Iz 7:14, Luk 1:35) a být potvrzen jako Boží Syn skrze své vzkříšení z mrtvých (Řím 1:4). Jako velekněz slouží nyní Mesiáš svému lidu z nebe (Heb 8:1) a očekává čas obnovy všech věcí (Sk 3:21), když je určen k tomu, aby byl opětovně uveden na zem jako Král králů, božská postava Žalmu 45 (Heb 1:6-8). V té době, v novém věku Království, bude vládnout se svými učedníky (Mat 19:28, Luk 22:28-30; 1 Kor 6:2; 2 Tim 2:12; Zj 2:26; 3:21; 20:4). Jako Adam vede původní stvoření lidských bytostí na zemi, tak Ježíš je stvořenou Hlavou Nového řádu lidstva, v němž se naplní ideály lidského rodu (Heb 2:7). V tomto mesiášském rámci může být Ježíšova osoba a jeho dílo vysvětleny slovy, kterým rozumějí apoštolové. Jejich úkolem, i když představují "nejvyspělejší" kristologii, je hlásat víru v Ježíše jako Mesiáše a Božího Syna (Jan 20:31), který je středem celého Božího záměru v dějinách (Jan 1:14). Ačkoli Ježíš je zjevně se svým Otcem sladěn

²⁵ Viz též Mat 19:28; Luk 22:28-30; a Zjev 2:26; 3:21 a 5:10, které s mnoha dalšími texty předvídají zřízení mesiášského Království na zemi, když se Ježíš vrátí.

²⁶ Další informace o tom, jak pisatel Hebreům používá Žalm 102 v Hebreům 1:10 viz F.F. Bruce, *Epistle to Hebrews*, str. 21-23.

²⁷ Hebrejské slovo "pán" (*adoni*, můj pán) nikdy není ve všech svých 195 výskytech titulem Božstva. Pán Bůh je naopak *Adonai* 449krát. Tento rozhodující text dokazuje, že žádný pisatel Bible nepovažoval Mesiáše za Boha samého.

^{27A} Jan 20:28 popisuje oslovení Ježíše jako "můj Pán a můj Bůh". Oba tituly jsou připisovány Mesiášovi ve Starém zákoně (Ž 45:6, 11; 110:1). Janův celý záměr je představit Ježíše jako Mesiáše (Jan 20:31). Ale v Tomášových slovech je zvláštní význam. V Janovi 14:7 Ježíš řekl Tomášovi: "Kdybys mě znal, znal bys mého Otce. Od této chvíle *ho znáš a viděl jsi ho*." Nakonec, po vzkříšení vidí Tomáš, že Bůh je vskutku v Kristu, a že vidět Krista znamenalo poznat Boha, který ho pověřil. Jan 20:28 je pokračováním Ježíšova předchozího rozhovoru s Tomášem a Filipem (Jan 14:4-11).

nejdůvěrnějším způsobem, ten zůstává "jediným pravým Bohem" biblického monoteismu (Jan 17:3). Ježíš tak představuje přítomnost jednoho Boha,

Od Božího Syna k Bohu Synu

Vypátrali jsme Ježíše Bible tím, že jsme shromáždili různá vlákna údajů ukázaných v inspirovaných zápisech. Obraz, který se vynořuje, se liší od obrazu představovaného tradičním křesťanstvím v tom, že osoba Krista, kterou jsme popsali, nekomplikuje první princip biblické víry, konkrétně víru v toho, kdo je skutečně a absolutně Bůh (Jan 17:3; 5:44).

Je snadné vidět, jak se biblický Mesiáš stal "Bohem Synem" pobiblických teologů. Bylo to možné až v okamžiku, kdy bylo základní poselství Bible postupně potlačeno. Pojem "Boží Syn", který je v Písmu čistě mesiášský titul popisující slávu člověka v důvěrném společenství s Otcem, byl od druhého století špatně chápán a nově použit na božskou přirozenost

Člověk a poselství zatemnění

Při ztrátě biblického významu Mesiáše došlo k souběžné ztrátě významu mesiášského Království, které je středem veškerého Ježíšova učení a srdcem evangelia (Luk 4:43; Sk 8:12; 28:23, 31). Naděje na zřízení Mesiášova království na obnovené zemi, téma všeho starozákonního proroctví, které Ježíš přišel potvrdit (Řím 15:8), byla nahrazena nadějí na "nebe, když zemřete"; a masivní propaganda přesvědčila (a nadále přesvědčuje) neinformovanou veřejnost, že Ježíš nikdy neuvěřil v něco tak "pozemského", politického nebo "neduchovního" jako Boží království na zemi.

Výsledkem radikálních změn, které postupně přemohly vyhlídku církve (počátkem 2. století), byla ztráta Ježíšova ústředního poselství – evangelia o Božím království (Luk 4:43; Skutky 8:12; 28:23, 31) – jakož i nepochopení toho, kým byl. Církve zůstávají v rozpacích, když vysvětlují, jak na jedné straně byl Ježíš naplněním starozákonních proroctví o Mesiášovi, zatímco údajně měl odmítnout starozákonní sliby, že Mesiáš přichází vládnout na zem! Obvykle je roz-

svého Otce. V člověku Ježíši, Immanuelovi, je ten jediný Bůh přítomen s námi (Jan 14:9).^{27A}

Boha/Člověka. Současně bylo označení "Syn člověka", o nic menší titul Mesiáše jako reprezentativního člověka, donuceno, aby odkazovalo na jeho lidskou přirozenost. Tímto způsobem byly oba tituly, Syn Boží a Syn člověka, vyprázdněny ze svého původního mesiášského významu a jejich biblický význam byl ztracen. Zatímco svědectví Starého zákona bylo z velké části odmítnuto – stejně jako důkaz synoptických evangelií, Skutků, Petra, Jakuba a Jana v knize Zjevení – řada veršů v Janově evangeliu a dva nebo tři v Pavlových epištolách byly přehodnoceny tak, aby se přizpůsobily nové představě, že Ježíš byl druhým členem věčné Trojice, spolu rovný a soupodstatný s Bohem. Tento Ježíš je však sotva Ježíšem biblických dokumentů; je jiným Ježíšem (2 Kor 11:4).

víjena teorie, že Ježíš potvrdil Starý zákon, pokud ten vyučoval etický ideál lásky, ale odmítl vizi proroků o katastrofickém božském zásahu do dějin, který povede k obnovení společnosti na zemi pod Božím královstvím.²⁸ Stručně řečeno, Ježíš měl prý tvrdit, že je Mesiášem, ale současně vyloučil veškerou naději na obnovení teokracie, po které toužili jeho současníci.

Není pochyb o tom, že věřící v Izraeli se vskutku těšili na příchod Mesiáše, aby vládl na zemi, ale Ježíš, tak to bylo dlouho hájeno, rozdělil společnost tak "surovou" nadějí.²⁹ Otázka, proč Židé očekávali konkrétní mesiášskou říši na zemi se mlčky obchází. Kdyby nastal dotaz, odpověď by samozřejmě musela být, že starozákonní spisy Písma to předpovídaly do všech podrobností.

Církve budou muset přijít k poznání, že s Bibli nehrají poctivě tím, že povolují jen první akt božského dramatu – část, která se týká trpícího a umírajícího Mesiáše – zatímco vyřazují druhý akt, budoucí příchod Mesiáše jako vítězného Krále, Božího vyslance pro

²⁸ Ježíš nikdy nepopřel, že jednoho dne bude zřízena jím jako Mesiášem předpovězená teokracie. Teologická ztráta pravdy budoucího mesiášského Království zahrnovala také

ztrátu budoucí společné vlády Ježíše a věrné církve. Cíl křesťanství tak zmizel.

²⁹ V Šalomounových žalmech bylo nalezeno tolik jako ve Starém zákoně, v Žalmu 2 atd.

vytvoření účinného a trvalého míru na zemi. Ježíšovo vzkříšení a nanebevzetí a jeho současné zasedání po pravici Otce jsou jen částí triumfu Božího Syna, jak to chápe Nový zákon.

Závažná a zásadní mylná představa tvoří základ tradičních způsobů myšlení o Ježíšově úloze v dějinách. Musí to mít co dělat s Mesiášovou politicko-teokratickou funkcí, která je hlavní složkou mesiášství. Až dosud bylo vynaloženo veškeré úsilí, aby se udrželo přesvědčení, které je v rozporu s nejpřímějšími výroky Písma, že Ježíšovy sliby církvi, že s ním bude vládnout v budoucím mesiášském království (Mt 19:28; Lk 22:28-30), je třeba vztahovat na *současnou* dobu. Nadále se přehlíží, že "až přijde Ježíš ve své slávě" na konci přítomného věku (Mat 25:31), "v novém věku, když se ujímá svého úřadu jako Král" (Mat 19:28), že s ním bude vládnout církev. Aby nedošlo k nejmenší pochybnosti, sbor božských bytostí zpívá o církvi, vycházející z každého národa, z kterých Bůh vytvořil linii králů a kněží určených "vládnout na zemi" (Zj 5:10). Čistý mesianismus Žalmu 2 zůstává stejně silný jako vždy ve Zjevení 2:26 a 3:21,

Co uznávají učenci

V článku o kázání Krista "Preaching Christ" (*Dictionary of Christ and the Apostles*, sv. II, str. 394) James Denny říká: "Je plané říkat, že Ježíš je Kristus, pokud nevíme, kdo nebo co Ježíš je. Nemá smysl říkat, že neznámá osoba je na pravici Boží, vyvýšená a svrchovaná; čím vřeleji lidé věřili, že jim Bůh při tomto velebení dal Knížete a Spasitele, tím dychtivěji by měli vědět vše, co by o něm mohlo být známo."

Toto skvělé prohlášení je následováno dalším cenným postřehem, že "neexistuje hlásání Krista, které nespočívá na základu, na kterém spočívalo kázání apoštolů." Co tedy kázal Ježíš a apoštolové? "Jeden ze způsobů, jakým Ježíš představoval svůj absolutní význam pro pravé náboženství, byl tento: považoval se za Mesiáše. Mesiášská role byla rolí, která mohla být splněna jen jednou osobou, a on sám byl dotyčnou osobou; on, nikdo jiný, byl Kristus." To vše je vynikající, ale myšlenky, které následují, začínají odhalovat nejistotu ohledně Kristova mesiášství, navzdory ujiš-

a to jsou Ježíšova vlastní slova církvi (Zj 1:1; 22:16). Ježíš Písma není nikdo jiný než Mesiáš starozákonního proroctví a apokalyptické literatury.

Návštěvníkům bohoslužeb vzniká naléhavá potřeba zapojit se do osobního výzkumu Písma vyproštěného z okovů toho nebo onoho kréda nyní tak ochotně přijímaného "vírou". Budeme muset být upřímní dost na to, abychom přiznali, že většina názorů není automaticky správná a že tradice, nekriticky přijatá, možná zašla daleko při pohřbení původní víry, jak ji učili Ježíš a apoštolové. Možná bychom měli vzít vážně postřeh Canon H.L. Goudge, když psal o neštěstí, které nastalo "když začala v církvi převládat řecká a římská mysl spíše než hebrejská". Byla to "katastrofa v doktríně a v praxi", podle Canon Goudge, "ze které se církev nikdy nezotavila."³⁰ Obnova může začít jen tehdy, když se vezme řádně oznámení Janova slavnostního varování, že "neexistuje žádná lež tak velká, jako odmítání Ježíšova poselství" (1 Jan 2:22).³¹ Ježíš musí být hlásán jako Mesiáš se vším, co tento vysoce barevný výraz znamená ve svém biblickém prostředí.

ťování v opačném smyslu. "Je však Kristus pojetím, které můžeme v jiném věku upotřebit k nějakému účelu? Musí být zodpovězeno, pouze pokud použijeme pojem s velkou volností." Zdá se, že James Denny si neuvědomuje, že se chystá podkopat biblické mesiášství Ježíše, a protože Ježíš nemůže být oddělen od svého mesiášského úřadu, zakrýt identitu Ježíše. Pokračuje: "Je jisté, že pro ty, kteří nejdříve uvěřili v Ježíše jako Krista, jméno bylo mnohem jasnější než pro nás; mělo tvar a barvu, které již nemá." To však musí znamenat, že jsme ztratili pohled na to, co znamená věřit, že Ježíš je Mesiáš. Denny vytváří dojem, že nyní máme svobodu, abychom si vytvořili vlastní představu o mesiášství bez ohledu na biblickou definici.

Právě tato tendence však způsobila v církvi katastrofu brzy po smrti apoštolů. Církev začala vytvářet vlastní pojetí Mesiáše, a když tak jednala, ztratila dotek s Ježíšem Bible. Denny říká, že pojem *Mesiáš* "měl

³⁰ *The Calling of the Jews*, ve sbírce esejí o judaismu a o křesťanství

³¹ *New Testament Letters* parafrázováno od J.W.C. Wanda, D.D.

naděje s tím spojené, které pro nás ztratily vitalitu, kterou kdysi měly". Přesně, ale proč ztratili svůj význam, ne-li proto, že jsme přestali věřit tomu, co nám Bible říká o Mesiášovi? "Zvláště", říká Denny, "eschatologické³² asociace pojmu Mesiáš nemají pro nás důležitost, kterou měly pro první věřící. V Ježíšově učení tyto asociace obklopují titul Syn člověka ... který je používán jako synonymum Krista... Nic nebylo pro prvotní křesťanství charakterističtější než druhý příchod Ježíše v osobnosti Krista. Byla to samá podstata toho, co raná církev mínila nadějí ... náš výhled na budoucnost je jiný než jejich."

Na základě čeho je to jinak? Rozhodně člověk nemůže odložit jeden z nejcharakterističtějších rysů křesťanství Bible a nadále nazývat to, co zůstává, stejnou vírou.³³ Právě tento rafinovaný odklon od charakteristické naděje rané církve by pro nás měl signalizovat nebezpečné rozdíly mezi tím, co nazýváme křesťanstvím a co rozumí tímto jménem apoštolové. Nemá smysl říkat, že jsme křesťané, pokud jsme opustili podstatnou vlastnost novozákonního pojetí Mesiáše, v něhož, jak tvrdíme, věříme.

Denny oprávněně podezírá tendenci mezi učenci "mlčky předpokládat, že je chyba věřit v Krista jako ti, kteří v něho věřili jako první a kázali o něm. Taková kritika působí, aby Ježíšova osobnost byla *přesně stejná jako ta naše* a jeho vědomí *přesně takové, jaké může být naše vlastní*" (zdůraznění moje).

To je právě náš problém, ale také Dennyho, který přiznává, že "naš výhled na budoucnost se liší od apoštolů". Ale jejich výhled na budoucnost byl založen na jejich ústředním chápání Ježíše jako Mesiáše, vládce budoucího Božího království, jehož moc se v předstihu projevila v Ježíšově službě. Jaká je v tom logika, že se můžeme vzdát naděje, která byla "základní charakteristikou apoštolského křesťanství", a stále ještě tvrdit, že jsme křesťany? V tomto nesmyslném rozporu spočívá velké selhání církvi zůstat věrné Ježíši jako Mesiáši. Upřednostnili jsme náš vlastní pohled a naše vlastní hledisko ohledně mesiášství; a cítili jsme, že je vhodné připojit k naší vlastní představě

Ježíšovo jméno. Nevytvořili jsme tak "jiného Ježíše" k obrazu našeho pohanského srdce?

Pročtení standardních prací o kristologii odhaluje některé pozoruhodné přístupy, které mohou povzbudit čtenáře k osobnímu pátrání po pravdě o Ježíši. V článku o Božím Synu William Sanday, kdysi profesor božství v Oxfordu se ptá, zda existují nějaké texty ve čtyřech evangeliích, které by nás mohly přivést k představě Ježíše jako "předexistujícího Božího Syna". Dochází k závěru, že *všechna* tvrzení o Ježíši v Matoušovi, Markovi a Lukášovi se týkají Kristova života na zemi. Neexistuje ani jediný odkaz na to, že byl Božím Synem před svým narozením. Pokud prozkoumáme Janovo evangelium, "musíme se poněkud rozhlížet po výrazech, které jsou zbaveny nejednoznačnosti. *Možná žádné neexistují.*" (*Hastings Dictionary of the Bible*, sv. IV, str. 576, zdůraznění ode mne)

Zde je tedy výrok předního odborníka v tom smyslu, že ve všech čtyřech evangeliích nemusí být jediný odkaz na to, že Ježíš je Božím Synem před svým narozením. Nicméně zůstává skutečností, že církev vyučují věčné synovství Ježíše jako základní a nepostradatelnou zásadu víry.

Profesor Sanday nechává hádat, proč Matouš, Marek a Lukáš nevědí nic o Ježíšově předexistenci: "Je pravděpodobné, že pisatelé vůbec o tomto tématu neuvažovali a nekopírovali na něj část výuky našeho Pána" (*Ibid.*, str. 577). Když Sanday přichází k epištolám, může se jen domnívat, že by mohl existovat odkaz na předexistujícího Syna v Hebreům 1:1-3, ale v žádném případě nutně. Ohledně Kolosanů 1:15 říká, že "vůdčí představou o 'prvorozeném' jsou zákonná práva prvorozeného, jeho přednost před všemi, kteří jsou zrozeni po něm." Dodává, že "*se zdá* rovněž špatným vyloučit představu priority [v čase]". Svou poznámku uzavírá tím, že cituje německého teologa a říká, že "ze Starého zákona a rabínství neexistuje cesta k doktríně o božství z Krista" (t.j., že je Bůh). Profesor Wernle tvrdil, že "titul Boží Syn je přísně židovský a že další krok od Syna Božího k Bohu Synovi byl položen na pohanský základ prostřednictvím vágních

³² T.j. mající co dělat s událostmi, které se přihodí na konci věku.

³³ Stejně tak křesťanská nauka o Bohu a člověku a o spasení jsou "zcela neudržitelné bez existence Satana" (Michael

Green, *I Believe in the Downfall of Satan*, Eerdmans, 1981, str. 20).

představ, jež přinesli z pohanství konvertité" (*Ibid.*, p. 577).

Výroky tohoto druhu ukazují, jak je vratký základ celé budovy "předexistujícího synovství". Musí být možnost čelit přímo tomu, že dogmatické výroky o Ježíši, které pocházejí z pobiblických časů, se opírají spíše o

Ježíš, člověk a prostředník

Ježíš představený apoštoly není "Bůh Syn". Tento titul se nikde v Bibli neobjevuje. Ježíš je Boží Syn, Mesiáš, jehož původ může být vysledován k jeho záračnému početí (Luk 1:35). Jediný Bůh Písma zůstává v Novém zákoně jedinou Osobou zjevenou ve Starém zákoně jako Stvořitel, Bůh Izraele. Ježíš, "člověk

svou vlastní autoritu než o autoritu apoštolů. Nejmoudřejší směr je stát za dogmatickými výroky Písma samotného a uznat spolu s Ježíšem, že "věčný život spočívá v tom: abychom poznali Otce jako *jediného pravého Boha* a Ježíše, Mesiáše, kterého On poslal" (Jan 17:3).

sám" (1 Tim 2:5), působí jako prostředník mezi jedním Bohem, Otcem a lidstvem. Tento Ježíš může zachránit "až na nejvyšší mez" (Heb 7:25). Každý jiný Ježíš musí být vyloučen jako klamná napodobenina – a je docela příliš snadné, aby byl "přijat" (2 Kor 11:4).

Vyznání církve

Církev, kterou založil Ježíš, je založena na ústředním vyznání, že Ježíš je Mesiáš, Syn Boží (Mat 16:16). Toto vyznání je vážně pokřivené, když je k termínu "Boží syn" připojen nový nebiblický význam. To, že k takovému překroucení došlo, by mělo být zřejmé studujícím dějiny teologie. Jeho účinky jsou tu s námi dodnes. Co je naléhavě zapotřebí, je návrat ke skalnímu vyznání Petrovu, který v přítomnosti Ježíše (Mat 16:16), Židů (Sk 2, 3) a na konci své služby prohlásil, že Ježíš je Mesiáš Izraele, Spasitel světa, předvídaný v Božích záměrech, ale jasně ukázaný v této poslední době (1 Pet 1:20). Úžasná skutečnost Ježíšova mesiášství je pochopena pouze božským zjevením (Mat 16:17).

Zakládající postava křesťanství musí být prezentována v hebrejsko-biblickém rámci. Právě tam objevuje-

me skutečného, historického Ježíše, který je také Ježíšem víry. Mimo tento rámec vymýšlíme "jiného Ježíše", protože jeho biblické popisné tituly ztratily své původní významy (srv. 2 Kor 11:4).

Když jsou Ježíšovy tituly obdařeny novým nebiblickým významem, je jasné, že již nesdělují jeho identitu pravdivě. Když k tomu dojde, křesťanská víra je ohrožena. Naším úkolem proto musí být veřejně označovat Ježíše jako Mesiáše z vidění proroků a my musíme mínit Ježíšem a Božím Synem to, co míní těmito pojmy Nový Zákon. Církev může požadovat, že je strážcem autentického křesťanství pouze tehdy, když mluví v souladu s apoštoly a říká světu, kým Ježíš je.

DODATEK

Jedna z nejpozoruhodnějších skutečností předpovězená o Mesiášovi je, že není rozhodně Bůh, ale Boží Syn. Žalm 110:1 je novozákonní vůdčí kristologický důkazní text, zmíněný asi 23krát. Vztah mezi Bohem a Mesiášem je přesně naznačen titulem daným Mesiášovi – *adoni* (Ž 110:1). Tato forma slova "pán" vždy (všech 195 výskytů) označuje nebožské postavy ve Starém Zákonu. *Adoni* se musí pečlivě rozlišovat od *adonai*. *Adonai* ve všech svých 449 výskyttech

znamená Božstvo. *Adonai není* slovo, které se objevuje v Žalmu 110:1. Tento důležitý rozdíl mezi Bohem a člověkem je životně důležitou součástí posvátného textu a je potvrzen samotným Ježíšem v Matoušovi 22:41. Klade Mesiáše do lidské kategorie, nicméně vznešené. Žalm 110:1 se objevuje v Novém Zákonu jako klíčový text popisující postavení Mesiáše ve vztahu k jedinému Bohu (viz Skutky 2:34-36).

Adonai a Adoni (Ž 110:1)

V Novém Zákonu nejoblíbenější důkazní text Starého zákona

Proč je Mesiáš nazýván *adoni* (můj pán) a nikdy *adonai*? (Pán Bůh)

Adonai a *adoni* jsou varianty masoretského zdůraznění ohledně odlišení odvolávky na božství nebo na člověka. *Adonai* je odkaz na Boha, ale *Adoni* na lidské nadřazené.

Adoni—odkaz na lidi: můj pán, můj mistr [viz Ž 110:1]

Adonai—odkaz na Boha ...Pána (Brown, Driver, Briggs, *Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, heslo *adon* [= pán], str. 10, 11).

"Forma *ADONI* ('můj pán'), královský titul (1 Sam 29:8), musí být pečlivě odlišena od božského titulu *ADONAI* ('můj Pán') užívaná jako Jahve." "*ADONAI* – zvláštní množné číslo [božský titul] odlišuje od *adonai* [s krátkou samohláskou] = moji páni [výskyt v Gen 19:2]" (*International Standard Bible Encyclopedia*, "Lord," str. 157).

Pán v SZ se používá k překladu *ADONAI*, když je použit pro Božskou bytost. Slovo [hebrejské] ... má příponu [se zvláštní pointací] pravděpodobně kvůli rozlišování. Někdy je nejisté, zda je to božské nebo lidské apelativum ... Masoretský text toto někdy rozhoduje poznámkou, která rozlišuje mezi slovem kdy "svatý" nebo jen "vynikající", někdy variací v pointaci [samohlásce]– *adoni*, *adonai* [krátká samohláska] a *adonai* [dlouhá samohláska] (*Hastings Dictionary of the Bible*, "Lord," sv. 3, str. 137).

Hebrejské *Adonai* označuje výhradně Boha Izraele. Je potvrzeno asi 450krát v SZ ... *Adoni* [je] adresován

lidským bytostem (Gen 44:7; Num 32:25; 2 Král 2:19 [atd.]). Musíme předpokládat, že slovo *adonai* obdrželo svou zvláštní formu, aby je odlišila od světského použití *adon* [tj. *Adoni*]. Důvodem, proč [Bůh je osloven] jako *adonai* [s dlouhou samohláskou] namísto normálního *adon*, *adoni* nebo *adonai* [s krátkou samohláskou], možná byl, aby odlišil Jahva od jiných bohů a od lidských pánů (*Dictionary of Deities and Demons in the Bible*, str. 531).

Prodloužení *ā* na *Adonai* [Pán Bůh] může být sledováno k starosti masoretů, aby označili slovo jako posvátné malou vnější značkou (*Theological Dictionary of the OT*, "Adon," str. 63 a *Theological Dictionary of the NT*, III, 1060 a násl., pozn. 109).

"Forma 'mému pánovi', *l'adoni*, nikdy není použita v SZ jako odkaz na božstvo ... obecně uznávaná skutečnost [je], že masoretské zdůraznění odlišuje odkazy na božstvo (*adonai*) od odkazů na lidi (*adoni*) (Wigram, *The Englishman's Hebrew and Chaldee Concordance of the OT*, str. 22)" (Herbert Bateman, "Ps 110:1 and the NT," *Bibliotheca Sacra*, Oct.-Dec., 1992, str. 438).

Profesor Larry Hurtado z University of Edinburgh, proslulý autor moderní klasiky o kristologii: "Není pochyb ale, že termíny *Adonai* a *adoni* působí odlišně: první, uctivý způsob, jak se vyhnout vyslovení slova JHVH a druhý, použití stejného slova pro *nebožské postavy*" (z korespondence, 24. června 2000).

Jak byl Ježíš změněn v Boha

NZ představuje Ježíše jako Krista, mesiášského Syna Božího. Působí jako zmocněnec a zástupce Jahva, svého Otce, Boha Izraele. Ježíš založil svou církev na zjevení, že je "Mesiášem, Synem živého Boha" (Mat 16:16). Jako Boží Syn byl nadpřirozeně stvořen nebo zplozen (Mat 1:20; Luk 1:35; Sk 13:33, ne KJV, 1 Jan 5:18) v lůně své matky. To z něj činí jedinečného Božího Syna, "jednozplozeného" nebo "jedinečně zplozeného Božího Syna" (Jan 1:14, 18; 3:16, 18; 1 Jan 4:9) a Pána *Mesiáše* (Lukáš 2:11), *ne* Pána Boha. Protože byl zplozen – uveden v existenci – nemůže být z už definice věčný. Proto je pojem "věčný Syn" zřejmým nesmyslným výrazem. "Věčný" znamená,

že nemáte žádný začátek. Abyste byl zplozen, znamená, že máte počátek. Všichni synové jsou zplozeni, a tak je "Bůh Syn" pro Ježíše, Mesiáše, klamným titulem. Nemůžete být zároveň věčným Bohem a Božím Synem! Církevní otcové druhého století, začínaje pravděpodobně Justinem Mučedníkem, začali posouvat historii Božího Syna zpět do prehistorie, čímž přerušovali a zatemňovali jeho pravou identitu. Odsunuli jej z jeho postavení Hlavy nového lidského stvoření, druhého Adama. Bagatelizovali jeho skutečnou historii a vymysleli pro něj kosmickou prehistorii. To zničilo jeho identitu jako "*člověka* Mesiáše Ježíše". Později Órigenés vynalezl nový význam pro slovo

"zplozený" nebo "plozený". Nazval Ježíše "věčně plozeným" Synem – pojmem bez významu, který byl v rozporu se zprávou NZ o skutečném "vzniku" nebo "zplození" Syna kolem roku 2 př. n.l.

Tento základní paradigmatický posun, který dal vzniknout otřesnému "problému Trojice", je právem stopován "restaurátory" k oněm přednikajským církevním otcům, kteří pomocí středně platónského modelu začali promítat historického Ježíše, mesiášského Božího Syna, zpátky do prehistorických dob, před stvoření světa. Vytvořili *metafyzického* Syna, který nahradil mesiášského Syna/Krále popsaného v Bibli – mesiášského Syna, jehož existence byla ještě v budoucnosti, když byl předpovězen jako slíbený král smlouvou uzavřenou s Davidem (II Sam 7,14: "bude mým [Božím] Synem"). Hebreům 1:1-2 výslovně říká, že Bůh nemluvil prostřednictvím Syna v dobách SZ; tehdy totiž ještě neexistoval žádný mesiášský Boží Syn.

Profesor Loofs popsal proces raného poškození biblického křesťanství:

Apologeti ["církevní otcové" jako Justin Mučedník, půle 2. století] položili základ pro *překroucení/zkažení* (*Verkehrung*) křesťanství v zjevené [filozofické] učení. Konkrétně, jejich kristologie ovlivnila pozdější vývoj katastrofálně. Tím, že považovali za samozřejmost přenesení pojmu Božího Syna na předexistujícího Krista, byli příčinou kristologického problému čtvrtého století. Způsobili posun k východisku kristologického myšlení – *daleko od historického Krista* až k problému předexistence. Tak posunuli pozornost od historického života Ježíše, když jej uložili do stínu a místo toho podporovali vtělení (tj. předexistujícího Syna). Svázali kristologii s kosmologií a nemohli ji vázat na soteriologii. Učení o Logu není "vyšší" kristologie než běžná. Zaostává ve skutečnosti daleko za skutečným oceněním Krista. Podle jejich učení už není Bohem ten, kdo se zjevuje v Kristu, ale Logos, nižší Bůh, Bůh, který jako Bůh je podřízen Nejvyššímu Bohu (*inferiorismus* či *subordinacionismus*).

Kromě toho může být vysledováno k apologetům potlačení ekonomicko-trinitárních představ metafyzicko-pluralistickými koncepty božské trojice (*trias*). (Friedrich Loofs, *Leitfaden zum Studium des Dogmengeschichte* [Příručka pro studium dogmatu], 1890, část 1 kap. 2, sekce 18: "Křesťanství jako zjevná filozofie. Řečtí apologeti", Niemeyer Verlag, 1951, str. 97, překlad ode mne).

Ti, kteří jsou odhodláni obnovit totožnost biblického Ježíše, Božího Syna, si mohou dodat odvahy z britských slov předního systematického teologa naší doby. Obnovuje biblický význam rozhodujícího titulu "Boží Syn" tím, že ho vyprošťuje z tisícileté temnoty, kterou utrpěl od platonicky smýšlejících církevních otců a teologů.

Professor Colin Brown, šéfredaktor *New International Dictionary of New Testament Theology*, píše,

Jádro věci spočívá v tom, jak rozumíme pojmu Boží Syn ... Titul Boží Syn není sám o sobě vyjádřením osobního božstva nebo vyjádřením metafyzických rozdílů uvnitř Božství. Aby někdo byl "Boží Syn", musí být bytostí, která *není* Bůh! Je to označení pro tvora naznačující zvláštní vztah s Bohem. Zejména označuje Božího zástupce, Božího místodržícího. Je to označení úřadu krále určující krále jako Božího Syna...Podle mého názoru termín "Boží Syn" se nakonec sbíhá s pojmem "Boží obraz", který má být chápán jako Boží zástupce, ten, v němž přebývá Boží duch a kterému je dáno správcovství a pravomoc jednat za Boha. Zdá se mi, že je základní chybou zacházet s tvrzeními ve čtvrtém. evangeliu o Synu a o jeho vztahu s Otcem jako o vyjádřeních niterných trinitárních vztahů. Ale tento druh systematicky nesprávného výkladu čtvrtého evangelia, zdá se, tvoří základ většiny společenského trinitářského myšlení...Je to běžné, ale zřejmě špatné pochopení zahájení Janova evangelia číst je, jako by říkalo: "Na počátku byl Syn a Syn byl u Boha a Syn byl Bůh" (Jan 1:1). To, co se zde stalo, je nahrazení Syna za Slovo (řecky Logos) a tím je ze Syna vytvořen člen Božství, které existovalo od počátku ("Trinity and Incarnation: Towards a Contemporary Orthodoxy," *Ex Auditu*, 7, 1991, str. 87-89)

Rejstřík textů Písma

Genesis	53 13	5:44 2, 6, 9, 14	3:19 10
1:26 9, 10, 12, 13	55:11 9	6:14 4, 7	4:6 10, 12
3:5 10	65:17 13	6:27 6	
3:15 4, 13		6:50, 51 7	Filipským
6:2, 4 5	Daniel	6:62 7	2:5-11 10-12
49:10 4	2:44 13	8:56-58 8	
	3:25 5	10:24, 25 7	Kolosským
Exodus	7:13, 14 5, 13	10:29-38 6	1:13-18 13
3:14 8		10:34-36 6, 7, 8, 9	1:15 16
4:22 5	Micheáš	11:24 8	1:19 9
	5:2 4	14:9 14	2:9 9, 11
Numeri	6:4 7	17:3 2, 6, 9, 14, 17	
24:17-19 4	7:20 4	17:5 7	1. Timoteovi
		17:11, 22, 36 6	2:5 2, 10, 12, 17
Deuteronomium	Malachiáš	17:18 7	
6:4 2, 6	2:10 2	17:22, 24 7	2. Timoteovi
18:15-18 4, 5, 7, 13		20:31 5, 6, 13	2:12 13
	Matouš		
Soudců	1:1 5	Skutky	Hebreům
6:8 7	1:18, 23 3, 4	2; 3 17	1:1-3 9, 12, 16
	2:6, 15 3, 4	2:36 10	1:2, 6-8 4, 12, 13
2. Samuelova	4:8-10 10	3:20, 21 13	1:10 13
7:13-16 4, 13	8:11 8	3:22, 26 4	2:5 13
	13:19 9	7:37 4	2:7 13
Job	16:16, 17 5, 17	8:12 14	2:10 10
1:6 5	19:28 13, 15	13:33 5	4:4, 10, 15 12
2:1 5	22:42-45 5	28:23, 31 3, 14	7:25 17
38:7 5	25:31 13, 15		8:1 12, 13
	28:18 12	Římanům	
Žalmy		1:4 10, 13	Jakub
2:6-8 5, 8, 13	Marek	15:18 14	1:17 7
8:5, 6 9, 13	12:29-34 2, 6		
22 13	14:61, 62 5	1. Korintským	1. Petrův
29:1 5		3:47 11	1:20 8, 17
33:6-12 9	Lukáš	6:2 13	
45:7 4, 13	1:35 5, 11, 13, 17	8:6 2, 10	2. Petrův
80:17 5	3:38 5, 9, 10, 11	11:7 11	1:4 10
82:6 6, 8, 13	4:43 14	15:45 10, 11	
89:6 6	11:49 8		1. Janův
89:27 12, 13	22:28-30 13	2. Korintským	2:22 15
102:25 13	24:27 7	5:19 9, 10	4:2 9
110 5, 6, 13, 17		8:9 11	
	Jan	10:1 11	2. Janův
Příslaví	1:1, 3 8	11:4 1, 14, 17	7 9
8:22, 30 8	1:6 7		
	1:12 5	Galatským	Zjevení
Izaiáš	1:14 8-9, 13	2:20 10	1:1 15
7:14 4, 13	1:18 9	3:16 4	2:26, 27 5, 13, 15
9:6 4	1:41, 45, 49 5	4:4 9	3:12 2
11:1 4	3:2, 13 7	6:6 9	3:14 12
22:21 4	3:34 9		3:21 13, 15
43:10 2	4:24 1	Efezským	5:10 15
46:9 2	4:26 8	1:3 2	13:8 8
51:16 13	5:18 5	1:23 10	20:4 13
			22:16 15